
Možná přijde i Kukrle

Možná přijde i Kukrle

RESPEKT

23.1.2012, Respekt, Strana 17, Politika, autor: SILVIE LAUDER
Vysoké školy se bouří ve strachu, kdo všechno by je mohl chtít ovládnout

Berou nám svobodu a vnutí nám předáky z montoven a stranické podržtašky, děsí se vysoké školy a bouří se proti navrhovaným vládním reformám. Naučíme je hospodařit a provětráme zatuchlý a uzavřený akademický klub, namítá ministerstvo školství. Okolo reformy vysokých škol kvasí spor, který má potenciál stát se nejdramatičtějším střetem mezi státem a akademií za poslední léta. A není to jen školné, které učitele i studenty hromadně zvedá ze židlí. Kamenem úrazu jsou zejména navrhované novinky, které by – pokud bude reforma nakonec schválena – výrazně zamíchaly tím, kdo a jak šéfuje tuzemským univerzitám. A to by pak v důsledku proměnilo školy jako takové. A jde o to, zda k lepšímu, či horšímu.

Snad bude i stávka

Normálně by hlavně chodili na přednášky a učili se na zkoušky, této trojici studentů (a řadě jejich kolegů) ovšem nedávno přibyla zcela nová „mimoškolní činnost“: vylepování plakátů, výroba informačních videí, provozování webu, sem tam nějaká informační přednáška, případně pochod ke Strakově akademii s protestní rezolucí v ruce. Studenty Karlovy univerzity Jana Grubera a Richarda Cislera a jejich kolegyni z FAMU Hanu Novákovou vedla k hektickému naplnění diářů poměrně nenápadná událost: dvojice zákonů o vysokých školách odeslaných před časem na vládu z ministerstva školství. První z nich přináší reformu vysokého školství, zavádí školné a řadou kroků chce zásadně proměnit podobu zdejšího vysokoškolského vzdělávání; druhý by měl řešit, jak stát studentům se školným pomůže. Zatím jsou oba dokumenty pouze v podobě „věcného záměru“, čili jen jakési obecné představy, kterou by v případě vládního souhlasu přetavil do podoby regulérního zákona úřad Josefa Dobeše. A tomu by rádi studenti zabránili. Nejen kvůli školnému. „Jde nám hlavně o to, co se stane s vysokými školami,“ vysvětluje Richard Cisler. „O jejich vnitřní svobodu a autonomii, kterou reforma ohrožuje.“

Trojice aktivistů se potkala na jedné z prvních „protireformních“ demonstrací loni v polovině prosince a společně s dalšími studenty rozjeli iniciativu Za svobodné vysoké školy. Mají velké plány a čerstvě za sebou jednu výraznější akci: výše zmíněný pochod k Úřadu vlády byl součástí happeningu, který se na protest proti reformě odehrál minulý čtvrtek na pražských právech. Do budoucna by rebelové chtěli „zmobilizovat“ i středoškolské studenty. „Nás už případné změny tolik nepostihnou, ale je ano,“ říká Hana Nováková. A vrcholem odporu by podle představ iniciativy měla být až týdenní stávka vysokých škol.

Problémů ve škole se studenti obávat moc nemusejí, spíš naopak – řada jejich učitelů se k nim nejspíš přidá. „Na akademické půdě se to bez výrazných veřejných protestů už asi neobejde, je nutné, abychom se ozvali,“ pokyvuje hlavou děkan Filozofické fakulty UK Michal Stehlík. A minulý týden veřejně vyzval k protestům také rektor celé Univerzity Karlovy Václav Hampel. Chuť bouchnout do stolu pak hlásí školy z celé země, odpor k reformě sdílají i jejich hlavní „stavovské“ organizace: Česká konference rektorů a Rada vysokých škol. A rovněž většina klíčových orgánů škol – akademických senátů. To je dost mocná a široká fronta na to, aby se dala přehlédnout.

Dobré, špatné, průměrné?

Než se dostaneme ke konkrétní podobě návrhů a výhradám k nim, je nutné připomenout, že tu vstupujeme do značně nepřehledného terénu. V Česku totiž – a to je klíčová věc – neexistuje v první řadě shoda na tom, že domácí vysoké školství velkou reformu vůbec potřebuje. Což jen logicky vyplývá z faktu, že jsou tu odlišné názory na to, v jakém stavu se vlastně nachází.

Důvody shrnuje jedna z posledních zevrubnějších analýz kondice terciárního vzdělávání, kterou zveřejnila loni na jaře Národní ekonomická rada vlády: neexistuje tady dost dat – a ani je nikdo nesbírá –, která by podávala zprávu o kvalitách a charakteristikách vysokých škol a jejich vzdělávacích programů. Žádnou záplavou údajů nedisponuje ani

zastřešující orgán – ministerstvo školství. „Hodnocení je složité, ale snad to všichni vidí,“ říká ředitel odboru vysokých škol Jiří Nantl (těsně před uzávěrkou tohoto vydání se objevila zpráva, že Nantl ke konci ledna ve funkci končí). „Máme šestadvacet univerzit, které provozují všechny stupně vzdělávání, včetně doktorského, nikdo reálně nemůže věřit tomu, že v tak malé zemi jsou všechny kvalitní. České vysoké školství není špatné, je jen průměrné.“

I bez uceleného zmapování máme po ruce indicie schopné podat aspoň nějaký, byť smíšený obrázek. Česko v poslední dekádě zažilo největší sešup veřejných výdajů na jednoho vysokoškolského studenta v rámci zemí OECD. „Při současné výši celkových výdajů na studenta nebude systém terciárního vzdělávání v dalších letech schopen dostát nárokům na kvalitu ani uspokojit poptávku studia schopných zájemců,“ varuje NERV v analýze. V mezinárodním srovnání si tuzemské vysoké školy nevedou nejlíp – kupříkladu v pravidelném žebříčku sestavovaném odborným britským týdeníkem Times Higher Education (THE) skončila nejúspěšnější z tuzemských zástupců Univerzita Karlova loni až ve čtvrté stovce.

Na straně druhé ale přidružená analýza THE předpovídá „Karlovcem“ nadějnou budoucnost a reálnou šanci dostat se alespoň mezi dvě stě nejlepších světových univerzit. A navzdory rostoucímu počtu studentů (za posledních dvacet let se zčtyřnásobil) je nezaměstnanost absolventů vysokých škol na výrazně nižší úrovni než u jiných stupňů vzdělání a s výjimkou krizového roku 2009 stále klesá.

Hlavně flexibilitu

O nutnosti reformy se pak mluví zhruba posledních šest let, na papíře se objevily nejrůznější verze, přičemž nejrozsáhlejší byla Bílá kniha terciárního vzdělávání z počátku roku 2009. Žádný z pokusů ovšem nebyl dotážen do konce, a to nejen kvůli střídajícím se ministrům školství (za zmiňovanou dobu jich bylo pět) či měnícím se vládám, ale také kvůli vytrvalému odporu akademické obce. Myšlenku reformovat terciární vzdělávání oprášil předloni Nečasův kabinet, který si od ní v programovém prohlášení slibuje „zvýšení kvality vysokoškolského vzdělávání“ a „absolventy více odpovídající různorodým požadavkům zaměstnavatelů a flexibilního trhu práce“.

Loni na jaře pak ministerstvo školství začalo vládní sliby převádět do praxe. Podle ředitele Nantla k tomu úřad vedly zejména zhoršující se hospodářské vyhlídky země a další nepříznivé trendy – především souběh ekonomického poklesu a stárnutí populace. „Tato situace,“ říká Nantl, „vyžaduje, aby jak vysoké školy, tak další aktéři změnili svoje modely chování.“

Před popisem úředně navrhované „změny modelů“ je ovšem ještě třeba krátce zmínit okolnosti projednávání reformy – to mělo totiž na celkovou napjatou atmosféru velký vliv. Po prvním představení reformy loni následovala mnohaměsíční jednání, na jejichž podrobný popis by bylo třeba zvláštní vydání tohoto listu, nicméně obecně lze říci, že si z nich obě hlavní strany odnesly poněkud smíšené pocity. Zástupci ministerstva získali dojem, že univerzitní „předáci“ zarputile protestují proti něčemu, co v návrzích ani není, a zástupci škol sice oceňují, že některé jejich připomínky byly akceptovány, ale stěžují si na zmatky, jež rozhovory provázely. Uprostřed běhu se vyměnili náměstci pro vysoké školství a orientaci znesnadňovaly nové dílčí návrhy, které se vynořovaly z nejrůznějších míst a pak zase rychle zapadaly. „S reprezentacemi vysokých škol se tedy více či méně jednalo,“ shrnuje to Heda Čepelová, mluvčí Studentské komory Rady vysokých škol, „ale nakonec nebyly seznámeny s finální verzí dokumentů, které šly do vlády, a neměly na ně příliš vliv.“

Relevantní společenské zájmy

Jak už bylo řečeno, jádrem sporu je změna v řízení vysokých škol. Konkrétní podoba nových pořádků se neustále proměňovala, ale cíl je od počátku jeden – posílit vliv „vnějších aktérů“ na chod škol. „My si myslíme, že bude prospěšné, když na nejvyšší úrovni bude školy řídit orgán, v němž nebudou lidé, kteří nejsou osobně zainteresováni na chodu školy,“ vysvětluje ředitel ministerského odboru Nantl. „Prospěšné je to proto, že půjde-li do tuhého a bude třeba dělat zásadní rozhodnutí, tak tento orgán toho bude schopen lépe než lidé, pro něž by to rozhodnutí mělo zcela konkrétní osobní či materiální dopady.“

V Evropě není snaha „prošťuchovat“ akademické vody zvnějšku nijak neobvyklá. Stejně tak jsou ovšem běžné debaty, kam až při tom zajít. V tuzemských poměrech je to tak, že se samotným principem vnějšího vlivu na chod vysokých škol akademická obec žádný velký problém nemá a částečně ho naplňuje už dnes: vysoké školy mají zástupce firem, podnikatelských svazů, tuzemských či mezinárodních institucí, parlamentu či samosprávy ve správních a vědeckých radách. To jsou ovšem orgány s omezenou rozhodovací pravomocí, které spíše dozorují kroky akademického senátu a jinak mu v univerzitní hierarchii ponechávají hlavní slovo. Na senátu leží všechna klíčová rozhodnutí – on volí rektora, schvaluje rozpočet či vnitřní předpisy školy.

Z dnešních rádců a kontrolorů by se ovšem měli nově stát fiktivní šéfové. Podle představ ministerstva by měl být senát v čele školy nahrazen novou institucí – radou vysoké školy. Ta se má skládat z několika částí, v žádné z nich ovšem nemá být zastoupen nikdo z vědců, učitelů či studentů radě podřízené školy. Třetinu radních by navrhoval rektor, třetinu akademický senát a třetinu ministr školství, celou radu by pak jmenovala vláda. Zatímco u prvních dvou skupin reforma podmiňuje výběr z „řad renomovaných specialistů v oblastech odborné orientace vysoké školy“, třetí část rady by mohl ministr obsadit podle svého uvážení, pouze s velmi obecnou charakteristikou – „s přihlédnutím k reprezentaci relevantních společenských zájmů“.

A opět – takový model sám o sobě a teoreticky akademikům nevdá; k razantním protestům je vede obava, jak bude vypadat jeho realizace v Česku roku 2012. „Pokud bychom byli v kultivované zemi se zavedenou tradicí, tak bych asi byl méně skeptický,“ říká děkan pražské filozofie Michal Stehlík, který se spolu s mnoha kolegy obává osudu řady zdejších institucí, jež jsou oficiálně politicky nezávislé, jenže kvůli vlivu svých mocensky dosazených šéfů jdou na

ruku různým politickým zájmům. Podobná podezření se v posledních letech objevila u řady institucí od antimonopolního úřadu přes veřejnoprávní média po Úřad pro ochranu osobních údajů. A podobné riziko může představovat i angažmá zástupců byznysu.

U zástupců různých oborů mají obavy rozdílnou podobu – zástupci technických fakult se bojí, že je budou představitelé firem směřovat k „výrobě“ zaměstnanců na míru jejich potřebám, jejich kolegové z humanitních oborů mají zase obavy z likvidace drahých a dotovaných odvětví. „Některé obory jako třeba sinologie či arabistika se dotují miliony korun ročně, které beru z jiných zdrojů,“ vysvětluje děkan Stehlík. „Když o tom bude rozhodovat nějaký pseudomanažer, který bude hlavně uvažovat logikou, co se vyplatí, tak tyhle obory skončí, protože se momentálně nevyplatí. Ony se ale přitom dlouhodobě vyplatí – třeba pro porozumění východním trhům.“

A řada dalších akademiků má obavy, zda ministrem dosazení členové rad nepůjdou na ruku jiným zájmům než veřejným či vysokoškolským – kupříkladu při hospodaření s rozpočty či zadávání veřejných zakázek. „Když jsme třeba stavěli kampus v Brně, tak jsem si dával velký pozor, aby ani ve správní radě nebyli žádní zástupci stavebních firem,“ říká bývalý rektor Masarykovy univerzity Jiří Zlatuška. „Mám pocit, že pro byznysmeny a politiky je majetek vysokých škol lákavý cíl.“

Prodloužená ruka ministra

Naopak ministerstvo školství strachy odmítá. A argumentuje hlavně tím, že „ministerská“ třetina bude v menšině, a navíc prý obsazena respektovanými osobnostmi. „Pokud si většinu v radě budou moci vybírat školy samy, tak nemůže nikdo mluvit o omezení autonomie,“ namítá Jiří Nantl. „A navíc v té třetině budou osobnosti, které zastávají nebo zastávaly odpovědné postavení ve vědě, kultuře, vzdělávání, průmyslu nebo veřejné správě. Záleží na tom, kdo ty lidi bude vybírat.“ A to je možná ten problém: některé současné kroky ministra Dobeše naznačují, že jeho kritéria výběru „externích aktérů“ úplně neodpovídají Nantlem vykreslenému návodu.

Předminulou středu poprvé zasedl ve správní radě Českého vysokého učení technického nový člen – Marek Kukrle. Volba je to poměrně překvapivá, na rozdíl od dalších členů rady není pan Kukrle příliš známý. „Nikdy jsem nepůsobil na akademické půdě a měl bych tam vnést jiný pohled,“ vysvětluje důvody, proč jej ministr do rady vybral. ČVUT sice v 80. letech studoval, ale po dvou letech (jak sám říká „z rodinných důvodů“) odešel, pak pracoval jako manažer v několika firmách, třeba potravinářském řetězci Tesco. A hlavně – je členem Věcí veřejných a na Praze 5 je za VV radním pro dopravu.

Osud reformy je nyní nejasný, a nejen kvůli chystaným protestům škol. Řada koaličních politiků, třeba předsedkyně sněmovního školského výboru Anna Putnová (TOP 09), vyjádřila své obavy a chtějí o Dobešových představách ještě jednat v koalici i na vládě. Q